

kulture na Slovenskem, vendar eno je malodane zanesljivo: karizmatične politične osebnosti na Slovenskem – vsaj za sedaj, pri sedanjih razmerah – nimajo volilnih možnosti in so državljanom precej bolj v volilno spotiko kot v prijazen volilni sprejem. »Herojski« liderji tipa Tuđman in Milošević na Slovenskem volilno ne bodo »prijemali«. Političnovolilna potrošniška psihoza, ki bi se usmerjala na »pastirja in čredo«, je za volilno kulturo na Slovenskem vendarle preveč poceni, da bi se uveljavila. Politiki, ki bi ob tej »viži« hoteli osedlati svojega političnega konja, bi potegnili kratko. Slovenska družba je že toliko razvita, da ni čreda, ki bi politično ponižno tapkala za ovnom. V politiki so nevarni vsi, ki razpolagajo z veliko močjo. Če pa je velika moč osredinjena v »predsedniškem sistemu«, je seveda tudi zelo nevarna. Projekti, ki bi na Slovenskem vključevali karizmatično-liderske osebnosti, bi bili primerni samo za komemoracije. Političnovolilni racionalni nameni na Slovenskem grede lahko le v smeri demokratičnih parlamentarnih volitev, politično demagoške nakane pa se lahko izgubljujejo v nasajanju karizmatičnih osebnosti. Javni slovenski volilni okus je do karizmatično-liderskih osebnosti izpričano odbojen: v tem me potrjujejo tudi javnomnenjske raziskave, opravljene v Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Še s takšno cinično politično aritmetiko se v Sloveniji do »predsedniškega sistema« miloševićevskega in tuđmanovskega modela ne more priti. Podoba je, da se strankarski velikaši in prvaki v Sloveniji tega zavedajo in njihove politične tipalke zato ne tipljejo v to smer. Slovensko ljudstvo res ni dovzetno za karizmatično-liderske projekte, za inavguracijo »starešnin volilnega ljudstva«.

UPORABLJENA LITERATURA:

- Šiber Ivan, *Politiška propaganda i politički marketing*, Alinea, Zagreb 1992
Nohlen Dieter, *Izbornopravno i stranački sustav*, Srbska knjiga, Zagreb 1992
Blais A., *The Classification of Electoral System*, v: *European Journal of Political Research*, 16/1988
Chamberlain, J. R., Featherston, F., *Selecting a Voting System*, v: *The Journal of Politics*, 48/1986
Fiscicella, D., *Doppio turno e democrazie difficili*, v: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, 14/1984
Grofman, B., Lijphart, A., *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York 1986
Herzog, H., *Minor Parties. The Relevance Perspective*, v: *Comparative Politics*, 18/1986
Passigli, S., *Riforme istituzionali e sistema politico*, v: *Rivista Italiana di Scienza Politica*, 2/1984

TONE PERŠAK*

Duša, igra in sistem

Postavimo na začetku vprašanje, na katero v bistvu ni moč odgovoriti. Zakaj v državah, ki se imajo za izrazito demokratične in jim tudi večina drugih držav priznava visoko stopnjo demokratičnosti, ne uvedejo vsaj približno enotnega sistema volitev? Zakaj večini Američanov niti na misel ne pride, da bi reformirali politični sistem in zamenjali sistem volitev ter tako omogočili več strank? Zakaj uporabljajo Francozi in Angleži tako različni in različni večinskega sistema volitev?

* Tone Peršak, poslanec Skupščine Republike Slovenije.

Zakaj so se Italijani, Avstrijci, nedavno še Poljaki odločili za proporcionalni sistem volitev? Zakaj volijo Nemci po proporcionalnem sistemu z najizraziteje in najbolj učinkovito uporabljenimi prvinami večinskega sistema? Zakaj so se Bolgari in potem še Hrvati za volitve v en dom parlamenta odločili za vzporedno uporabo obeh sistemov brez medsebojne povezave, kakor to v Sloveniji predlagajo narodni demokrati z dr. Pirnatom na čelu? Zakaj bomo, kot zdaj (pred sejo skupščinske ustavne komisije, ki naj bi 29. junija določila predlog zakona o volitvah v državni zbor) kaže, uvedli dokaj samosvoj sistem, samosvoj vsaj v tolikšni meri, kot je npr. sistem, ki ga uporabljajo na Irskem?

Vse kaže, da je volilna zakonodaja, zlasti če je sprejeta po res temeljitem razmisleku in z dovolj visoko stopnjo soglasja političnih strank ali državljanov, praviloma tudi izraz nekaterih pomembnih značilnosti skupnosti, ki po tej zakonodaji voli. Gre za značilnosti, ki so gotovo tudi derivat politične strukturiranosti družbe, hkrati pa so izraz njenih temeljnih civilizacijskih norm in vrednot in naposled so morda celo izraz mentalitete oziroma, naj mi bo dovoljeno uporabiti ta sporni pojem, duha naroda.

Volilna zakonodaja je kajpak v prvi vrsti odvisna od nekaterih ustavnih opredelitev, ki določajo, ali gre v državi za t.i. predsedniški sistem (ZDA), za pretežno predsedniški sistem (Francija) ali za parlamentarni sistem, ki je značilen za večino zahodnoevropskih držav. Vendar so tudi te opredelitve odvisne od prej omenjenih dejavnikov. Za ameriško družbo je znano, da tako rekoč temelji na tekmovalnosti in kultu zmage. Gre skratka za družbo, v kateri je tisti tip civilizacije, ki ga kot optimalni civilizacijski tip opisuje R. Caillois v knjigi Igre in ljudje, dosegel svoje najčistejše uresničenje. To je družba, ki temelji na agonu v njegovi najbolj dosledni obliki. Torej na agonu kot spopadu dveh protagonistov, ki sta pred tem vsak zase že porazila celo vrsto svojih tekmecev (demokratski predsedniški kandidat vse protikandidate demokrate in kandidat republikancev vse republikanske protikandidate) in se potem pred očmi vse države pomerita med seboj. Zmagati na predsedniških volitvah je za ogromno večino državljanov ZDA največja možna zmaga v življenju, na kateri sanjajo premnoge ameriške družine in mnoge izmed njih desetletja in desetletja posvečajo energijo vsega klana prizadevanju za doseg tega cilja (primer družine Kennedy). Nasploh je družba v ZDA tako (politično) strukturirana, da se za vse pomembnejše politične funkcije na koncu spopadeta dva kandidata: demokrat in republikanec. Mnogi poznavalci celo menijo, da med republikanci in demokrati v programu niti ni bistvenih razlik, vendar je razvrščanje v dve stranki nujno zato, da omogoči končni dvoboj za Belo hišo ali prostor v senatu oziroma da omogoči enačenje volivcev z enim od obeh dvobojevalcev, po koncu dvoboja pa tudi enačenje vseh z zmagovalcem. To, da imata stranki vendarle nekoliko socialno različno situirane privrženice, je celo po mnenju mnogih Američanov manj važno. S tega vidika je ravno letos prišlo do nepredvidenega zapleta. Nepričakovano je namreč deležen precejšnje podpore pri volivcih neodvisni kandidat multimilijonar Perot. Ne glede na to, ali bo Perot tudi na koncu odločilno posegel v spopad za predsedniški mandat ali ne, že njegova dosedanja uspešnost opozarja, da smo morda priče začetku velikih sprememb v ameriški družbi, ki jih analitiki političnih razmer za zdaj ocenjujejo kot znamenja naveličanosti in ogorčenosti volivcev nad strankarskimi igrami. Posamezni poznavalci razmer na Zahodu namreč opažajo, da se volivci začenjajo odvracati od tradicionalnih strank, ker imajo občutek, da se le-te ubadajo le še same s seboj in medsebojnimi prestižnimi boji za oblast in se v resnici ne menijo več za državo in blaginjo ljudstva v tej državi.

Za večino evropskih držav ni značilno pristajanje na »knock out« sistem volitev, v katerem zmagovalec dobi vse, vsi drugi pa nič. Ravno zato se v večini zahodnoevropskih držav uporabljajo različne inačice proporcionalnega sistema volitev (od Švedske in Nemčije do Italije, Avstrije in že onstran meja Evrope Izraela). Te različice segajo od v bistvu čistega proporcionalnega sistema državnih volitev v Italiji, ki je letos omogočil, da je prišlo v parlament kar trinajst skupin in še nekaj neodvisnih poslancev in je tako posredno povzročil tudi dolgotrajno in mučno usklajevanje interesov ob volitvah predsednika republike in nato še pri imenovanju mandatarja za sestavo vlade. Za racionalnejšo in s tem tudi za selektivnejšo različico proporcionalnega sistema volitev so se v primerjavi z Italijani (in tudi Poljaki) odločili Nemci. V tem primeru gre po eni strani za spoštovanje načela strpnost, ki dopušča, da dobijo mesta v parlamentu vse politične stranke, ki dosežejo omembe vredno podporo pri volivcih (v Nemčiji pomeni to prag 5%), kar je bržčas na nek način povezano s priznavanjem ključnega pomena individuumu in pravici do različnosti, po drugi strani pa tudi za željo po čim racionalnejši ter učinkovitejši ureditvi države. Kar zadeva sistem, se to kaže kot dokaj posrečena kombinacija glavnih značilnosti večstrankarskega sistema, v katerem se stranke uveljavljajo kot nosilci programov oziroma vizij, kako celovito urediti družbo in zagotoviti tej družbi čim bolj optimalno zadovoljevanje večine splošnih interesov, z ravno tako zelo izrazito težnjo volivcev, da bi jih v parlamentu zastopali ljudje, ki jih poznajo in na katere se lahko obračajo kot na svoje poslance. Če bi v zvezi s tem nadaljevali prej začeto razmišljanje, bi lahko šli celo v preverjanje hipoteze, da je volilni sistem, uzakonjen v določeni državi, mogoče pojasnjevati tudi s pogloblitimi značilnostmi najbolj cenjenih športov v določeni državi itd.

Če torej razmišljamo o tem, kako naj bi poslej volili slovenski državljani, si je treba zastaviti kar nekaj vprašanj oziroma opozoriti na nekatere že sprejete opredelitve. Zapleti z volilno zakonodajo, pravzaprav zgolj z zakonom o volitvah poslancev državnega zbora, dokazujejo, da se vsaj politične stranke, v precejšnji meri pa že tudi volivci, zavedajo, da smo v Sloveniji z novo ustavo uvedli izrazito parlamentarni sistem, in da so zato volitve v državni zbor za večino strank in volivcev najpomembnejše. Poleg tega se je treba spomniti, da je pogloblitno geslo slovenske pomladi bilo poleg gesla o nesporni suverenosti slovenskega naroda in njegovi pravici do samoodločbe ravno geslo o nujnosti uvedbe političnega pluralizma oziroma o prehodu v parlamentarno demokracijo in večstrankarski sistem. V tem znamenju je jeseni leta 1989 potekal tudi takratni spopad z vladajočo ZKS za proporcionalni volilni sistem za volitve v družbenopolitične zbornice republiške in občinskih skupščin. Res je sicer, da se državljani v raziskavah javnega mnenja in priložnostnih anketah množično izrekajo za to, da bi volili ljudi z imeni in priimki in ne zgolj stranke (strankarske liste), je vseeno dvomljivo, ali bi to v tolikšnem številu zahtevali tudi, če bi jim bilo nedvoumno prikazano, da to pomeni zanesljivo približevanje zgolj dvostrankarskemu sistemu, zelo verjetno redukcijo pluralizma na desnico in levico in tako tudi možnost, da se oblasti polasti stranka, ki v resnici nima niti petdesetodstotne podpore med volivci. Zaradi očitno raznovrstnosti političnih in siceršnjih interesov ter vizij skupne prihodnosti je gotovo smiselno z volilnim sistemom omogočiti obstanek vsaj tistih političnih skupin, ki dokazljivo zastopajo dovolj velike skupine volivcev. Prag 3,41% pomeni 45.000 do 50.000 volivcev in to je že lahko zelo pomemben lobi, ki ima pravico do svojih govornikov v parlamentu. Po drugi strani pa tudi Slovenija ali še zlasti Slovenija bržčas mora imeti kolikor toliko stabilno vlado, ki bo le ob določeni gotovosti in zanesljivi podpori v parlamentu lahko tudi učinkovita. To pa pomeni, da vsaj načelno za vladno

večino potrebno število političnih strank, ki so še zmožne usklajevati medsebojne poglede in zahteve, ne more biti preveliko. Če bi bilo treba v vladno koalicijo sprejeti tudi večje število strank z izrazito majhnimi skupinami poslancev (po dvema, tremi), lahko ponovno pride do izsiljevanja vlade oziroma večine znotraj te večine s strani teh majhnih poslanskih skupin, ki rade zahtevajo nesorazmerne koncesije njihovim programom v zameno za podporo siceršnjim vladnim predlogom. Vse to zahteva proporcionalni volilni sistem z ustrezno visoko postavljenim pragom za vstop v parlament. Prag 3,41% (trije poslanski mandati) je ob predpisanim številu 90 poslancev najbrž ustrezen. Kot že rečeno, pa ni mogoče spregledati želja volivcev po glasovanju za ljudi in ne zahtev po tem, da morajo poslanci poznati in zastopati interese posameznih območij v Sloveniji. Zakon, ki ga je kot kompromis med različnimi koncepti predlagala ustavna komisija Skupščine Republike Slovenije, najbrž niti eni od parlamentarnih strank ni povsem po volji, res pa je, da poskuša upoštevati večino navedenih zahtev in teženj.

Vprašanje pa je, ali je in v kolikšni meri je predlagani volilni sistem mogoče oceniti kot izraz norm in vrednot, ki naj bi izražale civilizacijske posebnosti ljudstva Slovenije kot posebne skupnosti (nacije) s predpostavljenim posebnim »karakterjem« (spomnimo se Temeljnih točk OF, razprav na to temo pred nekaj leti in tudi v zadnjem času itd.). Pri tem razmišljanju se seveda moramo zavedati, da se gibljemo po skrajno spolzkem ledu in tvegamo našete upravičene očitke o šarlatanstvu, neutemeljenih spekulacijah in še bi se dalo naštetih obilo tovrstnih ocen. Pa vendar... Zdi se, da slovenski državljani vsaj pretežno niso pretirano navdušeni za ideologije in programe. Razprave o »desnici« in »levici« jim niso najbolj ljube in tudi strankarske prvake bolj presojujejo po njihovih dejanjih kot po njihovih opredelitvah. Zato se v glavnem tudi manj opredeljujejo za izrazite »ideologije« in bolj za pragmatične politike. To pomeni, da bi volivcem bilo treba omogočiti izbiranje med kandidati, če seveda želimo, da bi bili volivci večinsko zadovoljni tudi s samim aktom volitev. Hkrati pa ne gre prezreti določene stopnje skepticizma, ki v glavnem onemogoča trajno nekritično oboževanost idolov, značilno za nekatera druga ljudstva. Najbrž se ne bi pretirano motili, če bi izhajali iz prepričanja, da se večina Slovencev politično opredeljuje, razen seveda v posebnih okoliščinah, izrazito posamično in ne množično, in da je ravno zato vsak posameznik politik bolj podvržen racionalni presoji kot apriorni čustveni privrženosti. Ta presoja je gotovo v mnogih primerih napačna, še zlasti v teh časih, ko smo vsi še pod vtisom velikih zgodovinskih dogodkov, nakopičenih v zadnjih nekaj letih, vendar se vsekakor zdi, da pri večini volivcev bolj odloča razmislek o kandidatih kot privrženost čustvene narave. Po svoje tudi številni javni žolčni napadi na posameznike, naj bodo po svoji vsebini še tako čustveni, v bistvu pričajo ravno o tem: o vztrajnem prizadevanju po presoji delovanja posameznih politikov oziroma po utemeljitvi svojega sovraštva ali privrženosti. To pa dokazuje še neko drugo posebnost: težnjo po neke vrste osebnem stiku s politikom, ministrom ali poslanecem, četudi prek spisa za rubriko Pisma bralcev, telefonskega poziva ali vprašanja med radijsko ali televizijsko oddajo »v živo«. Tudi te vidike volilna zakonodaja gotovo mora upoštevati, če želimo doseči ne le volitve kot volitve, temveč tudi vsaj relativno zadovoljstvo volivcev ob volitvah. To je v tem času še posebej pomembno zato, ker je za Slovenijo še vedno značilno, da zelo veliko ljudi intenzivno spremlja politično dogajanje in želi na nek način sodelovati pri tem dogajanju. Tudi to je posledica dogodkov teh zadnjih let, ki so dodobra pretresli slehernega državljana Republike Slovenije.

Ali bo zborom skupščine, ki je sama po svoji sestavi res še ostalina nekega

drugega sistema, čeprav že dokazuje mnoge kakovosti in pomanjkljivosti parlamentov v večstrankarskih sistemih, uspelo sprejeti volilno zakonodajo, ki bo ustrezno izrazila to hipotetično politično in civilizacijsko »nрав« slovenskega ljudstva, je kajpak za zdaj še povsem odprto vprašanje.

CIRIL RIBIČIČ*

Volilni sistem – med idealnim in realnim

Zelo pomembno je, da se je Slovenija leta 1990 izognila čerem, ki so prizadele veliko škodo mnogim mladim demokracijam v Vzhodni Evropi, ko je uveljavila proporcionalni način volitev v družbenopolitični zbor. Večinski sistem je namreč marsikje, na zelo očiten način na primer v sosednji Hrvaški, prispeval k utrditvi enopartijske vladavine, ki med mandatno dobo ne zagotavlja nobenega resnega vpliva opozicije, učinkovitega nadzora in še manj možnosti spremembe razmerja političnih sil na oblasti. Takšen volilni sistem bi ohranjal in krepil politične polarizacije v Sloveniji in vodil v politične spopade, ki bi bili posebej nevarni med osamosvojitvijo. Prav tako je pomembno, da se je Slovenija izognila uveljavitvi večinskega sistema ob sprejemanju ustave in da se je izognila nevarnosti, da bi ob parlamentarni blokadi ostala brez ustave in roka za izvedbo volitev. Danes pa so odločilne politične sile Slovenije pred tretjo zahtevno nalogo: oblikovati volilni sistem, ki bo upošteval sodobne demokratične evropske normative in bo prilagojen posebnim razmeram v Republiki Sloveniji.

Volitve so oblika demokratičnega postavljanja in zamenjavanja nosilcev javnih funkcij. Takšne demokratične svobodne volitve so mogoče na temelju zelo različnih volilnih sistemov. Vsaka družba si izbira svoj sistem, ki ni in ne sme biti stvar aktualne vladajoče koalicije, ampak terja veliko širši, po navadi ustavno soglasje ljudi in političnih strank. V Republiki Sloveniji spodbuja takšno soglasje ustavna določba, po kateri je za sprejem volilne zakonodaje potrebna zelo zahtevna 2/3 absolutna večina, ki je toliko težja zaradi tridomne skupščine in zaradi tolmačenja, po katerem mora biti navedena večina dosežena v vseh fazah zakonodajnega postopka.

Izredno ostri politični boji okrog volilnega sistema ustvarjajo vtis, kot da si žele nekatere stranke z volilnim sistemom in ne v enakopravnem političnem boju zagotoviti volilno zmago. Namesto da bi energije prihranile za volilne spopade in za prilagajanje svoje volilne strategije in taktike sprejetemu volilnemu sistemu, spreminjajo volilno zakonodajo v predmet političnega spopada, ki naj usodno prejucira volilni rezultat. Takšnim pritiskom večina političnih strank in poslancev ne bi smela popustiti. Volilni sistem mora biti takšen, da je zmaga odvisna od uspešnega nastopa na volitvah, da torej ne prejucira zmagovalca in volitev ne spreminja iz negotovega prihodnjega dejstva v svoje nasprotje.

Demokratični volilni sistemi so lahko zelo različni, vendar pa sedanje razmere v Republiki Sloveniji terjajo specifičen pristop k volilni zakonodaji. Čisti večinski

* Dr. Ciril Ribičič, poslanec Skupščine Republike Slovenije.